

**GO‘RO‘G‘LI DOSTONINING O‘ZBEKCHA VA OZARBAYJONCHA
VARIANTLARI O‘RTASIDAGI LISONIY FARQLAR.**

**Языковые различия между узбекской и азербайджанской версиями эпоса
«Гёроглы».**

**Linguistic differences between the Uzbek and Azerbaijani versions of the
Gorogli epic.**

Abdullayeva Mastona Ashir qizi .

Termiz davlat universiteti Magistratura

bo‘limi Adabiyotshunoslik (o‘zbek adabiyoti) talabasi 2- kurs.

mastonaabdullayeva@24gmail.com.

Ilmiy rahbar : f.f.n.d. **Qalib Amirag‘a Sayilov**

Annotasiya. Ushbu maqola Go‘ro‘g‘li dostonining o‘zbekcha va ozarbayjoncha varianti o‘rtasidagi lisoniy farqlar yani dostonda ishlatilgan so‘zlarning grammatik ma’no va tuzilishi jihatidan ikki til o‘rtasidagi o‘xshashliklar va farqlarni ochib berishga qaratilgan .

Kalit so‘zlar : Go‘ro‘g‘li dostoni, farqlanish turlari ,Fonetik farqlar,leksik farqlar, morfologik farqlar, sintaktik farqlar,ikki til o‘rtasidagi tovush tizim, unilarning talaffuz qilinish.

Аннотация. Целью данной статьи является выявление языковых различий между узбекской и азербайджанской версиями эпоса «Героглы», то есть сходств и различий между двумя языками с точки зрения грамматического значения и структуры слов, используемых в эпосе.

Ключевые слова: эпос «Героглы», типы дифференциации, фонетические различия, лексические различия, морфологические различия, синтаксические различия, звуковая система двух языков, произношение гласных.

Abstract. This article aims to reveal the linguistic differences between the Uzbek and Azerbaijani versions of the Gorogly epic, that is, the similarities and differences between the two languages in terms of the grammatical meaning and structure of the words used in the epic.

Keywords: Gorogly epic, types of differentiation, phonetic differences, lexical differences, morphological differences, syntactic differences, sound system between the two languages, pronunciation of vowels.

KIRISH

Go‘ro‘g‘li dostoni turkiy xalqlarning umumiy madaniy merosi sifatida ko‘plab mintaqalarda turlicha shakllangan. Ushbu dostonning o‘zbek va ozarbayjon tillaridagi variantlari o‘z xalqlarining tarixiy, madaniy, ijtimoiy hayoti va til tizimini aks ettiradi. Quyida bu variantlarning o‘xshashliklari va farqlari lisoniy jihatdan batafsil tahlil qilinadi.

1. Fonetik farqlar

Unli tovushlar tizimi: O‘zbek va ozarbayjon tillaridagi unli tovushlar tizimi o‘ziga xos bo‘lib, farqlar talaffuzda seziladi:

O‘zbek tilidagi unli tovushlar (a, o, e, u, i, o‘, u) talaffuzda yumshoqroq aks etsa, ozarbayjon tilida qo‘shimcha [ö], [ü] tovushlari mavjud bo‘lib, ular forsiy ta‘sirni namoyon etadi.

Masalan:

O‘zbekcha: «Go‘ro‘g‘li»

Ozarbayjoncha: «Göröglü».

Undosh tovushlar tizimi:

O‘zbekcha variantida «q», «g‘», va «h» tovushlari aniq ifodalanadi, ozarbayjon tilida esa yumshoq talaffuz (k, g, h’ kabi) ustunlik qiladi.

Masalan, «qahramon» so‘zi ozarbayjon tilida «qəhrəman» shaklida talaffuz qilinadi.

Tovush o‘zgarishlari:

Ozarbayjon tilida unlilar uzun yoki qisqa talaffuz qilinib, gap ohangiga ta‘sir qiladi:

O‘zbekcha: «yurak», ozarbayjoncha: «ürək».

O‘zbekcha: «ota-onalar», ozarbayjoncha: «ata-analər».

METADALOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI.

2. Leksik farqlar

Turkiy so‘zlarning qo‘llanilishi:

O‘zbek va ozarbayjon tillari o‘zaklari bir xil bo‘lsa-da, leksik birliklar xalqlarning ijtimoiy va madaniy hayoti bilan bog‘liq ravishda o‘zgargan.

Masalan, dostonning qahramonlari nomi:

O‘zbekcha: «Go‘ro‘g‘li», «Qirq chiltan».

Ozarbayjoncha: «Göröglü», «Qırx çoban».

Forsiy va arabcha so‘zlar:

Ozarbayjon tilida forsiy va arabcha so‘zlar ko‘proq uchraydi, o‘zbek tilida esa bu so‘zlar oddiylashgan:

Masalan:

O‘zbekcha: «javlon urdi»

Ozarbayjoncha: «cəlan etdi».

Mintaqaviy dialekt soʻzlari:

Oʻzbek variantida Surxondaryo, Qashqadaryo, Xorazm lahjalari taʼsiri seziladi, ozarbayjon tilida esa turk va tojik tillarining leksik taʼsiri ustun.

Masalan, oʻzbek tilidagi «botir» soʻzi ozarbayjon tilida «igid» shaklida ishlatiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

3. Morfologik farqlar

Feʼl shakllari:

Feʼlning hozirgi zamon shakllari:

Oʻzbek tilida: «-yapti» qoʻshimchasi ishlatiladi (masalan, «kelmoqda»).

Ozarbayjon tilida: «-ır», «-ir» qoʻshimchalari qoʻllaniladi (masalan, «gəlır»).

Koʻplik shakli: Koʻplik shakllari talaffuzda farq qiladi:

Oʻzbekcha: «odamlar», Ozarbayjoncha: «adamlar» yoki «adamlər».

Egalik qoʻshimchalari:

Oʻzbek tilida: «uning oti», Ozarbayjon tilida: «onun atı».

Hol qoʻshimchalari: Oʻzbekcha: «qoʻshinga», Ozarbayjoncha: «orduya».

4. Sintaktik farqlar .Gap tuzilishi:

Oʻzbek tilida murakkab gaplar keng qoʻllaniladi, jumlar hajmi katta. Ozarbayjon tilida gap tuzilishi ixcham va oddiyroq:

Oʻzbekcha: «Qahramon qirq chiltan bilan jangga otlandi va dushman ustidan gʻalaba qozondi.»

Ozarbayjoncha: «Qəhrəman qırx çobanla döyüşə çıxdı, qalib gəldi.»

Qoʻshimcha qismlar:

Oʻzbek variantida qoʻshimcha detallar, tasvirlar koʻp uchraydi, ozarbayjon variantida esa qisqa va maʼnodor gaplar ustun.

5. Stilistik va badiiy farqlar

Badiiy ifoda:

Oʻzbek tilida tasviriy sanʼat vositalari, tashbeh va istioralar koʻproq: «Shunday botir ediki, togʻni talqon qilsa talqon boʻlardi!» Ozarbayjon tilida qisqa, sodda tasvirlar:

«O, dağları yerle-yeksan edərdi.»

Qofiya va ritm:

Ozarbayjon tilida qofiya va ritm ustun boʻlib, xalq qoʻshiqlari ohangiga yaqin. Oʻzbek tilida qofiyalar erkinroq boʻlib, syujet rivoji asosiy ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki .Goʻroʻgʻli dostoni oʻzbek va ozarbayjon variantlarining lisoniy farqlari til rivojida tarixiy, madaniy va mintaqaviy

o‘zgarishlarni yaqqol namoyon etadi. Bu farqlar har ikki xalqning turkiy ildizlarga ega bo‘lsa-da, mustaqil rivojlanganligini ko‘rsatadi. O‘zbek variantida dostonning badiiy va epik xususiyatlari chuqurroq ifodalangan, ozarbayjon variantida esa ixcham va musiqiyligi bilan ajralib turadi.

**ADABIYOTLAR RO‘UXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ
ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES)**

1. Go‘ro‘g‘li – o‘zbek xalq dostonlari. So‘zboshi muallifi Mirzayev T. – Toshkent: Sharqnashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2006. – 142 b.
2. Razzoqov H. va boshq., O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. –Toshkent: O‘qituvchi, 1980. – 232 b.
3. Hodi Zarif. Ravshan dostoni haqida. –Toshkent: Fan nashriyoti, 1971. – B. 60.
4. Metin Ekici: Türk dünyası incelemeleri dergisi. Sayı İL İzmir. 1997. S. - 239.
5. Faruk Sümer, Köroğlu’nun tarihi şahsiyeti hakkında vesikeler. Uluslar arası folklor haledebiyatısemineri bildirileri. –Ankara: 1976. – S. 46.